

KÜLTÜRÜN SOSYAL İNŞASI VE BENLİĞİN KÜLTÜREL KURULUŞU: SOSYALİZASYON SÜRECİNDE AİLE, BENLİK VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Hülya BİÇER OLGUN*

Öz

Bu çalışmada aslî sosyalizasyon sürecinde ailenin kültür aracılığıyla bireyin benliğini nasıl biçimlendirdiği teorik düzeyde tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ailedeki sosyalizasyon süreçleri ile benliğin oluşumu arasındaki ilişkinin ve kültür-benlik arasındaki ilişkinin literatürde var olan araştırmalar ve kuramsal perspektifler eşliğinde, sosyoloji ve psikoloji temelinde disiplinlerarası bir çerçevede değerlendirilerek kültürün sosyal inşasında toplumsal etkileşimin ve aile kurumunun rolünü öne çıkarmaktır. Bu doğrultuda Peter L. Berger ve Thomas Luckmann, George Herbert Mead, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Doğan Cüceloğlu'nun kavramsal ve kuramsal perspektifleri başta olmak üzere disiplinlerarası bir literatürden yararlanılarak Türkiye'deki baskın kültür, aile yapısı ve benliğin şekillenışı tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalizasyon, Aile, Benlik, Korku Kültürü, Değerler Kültürü.

SOCIAL CONSTRUCTION OF CULTURE AND CULTURAL CREATION OF SELF: THE RELATIONSHIP BETWEEN FAMILY, SELF AND CULTURE IN THE SOCIALIZATION PROCESS

Abstract

In this study, it is discussed at the theoretical level how the family shapes the individual's self through culture in the process of primary socialization. The aim of this study is to highlight the role of social interaction and family institution in the social construction of culture by evaluating the relationship between socialization processes in the family and the formation of the self, and the relationship between culture and self, in an interdisciplinary framework on the basis of sociology and psychology, in company with the researches and theoretical perspectives available in the literature. In this direction, the dominant culture, family structure, and the shaping of the self in Turkey are discussed by making use of interdisciplinary literature, especially the conceptual and theoretical perspectives of Peter L. Berger and Thomas Luckmann, George Herbert Mead, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Doğan Cüceloğlu.

Keywords: *Socialization, Family, Self, Control-oriented Fear Culture, Development-oriented Esteem Culture.*

1. GİRİŞ: TÜRKİYE'DE AİLE VE BENLİĞE BAKIŞ

Topluma ait kültürün bireye aktarılmaya başlandığı toplumsal kurum olarak aile, bireyin benliğinin gelişiminde ilk rolü oynamaktadır. Birey rollerinin yanı sıra,

toplumun sahip olduğu değerler, normlar ve kuralları aile içerisindeki sosyalizasyonda öğrenmekte ve içselleştirmektedir. Bu araştırmada aile, benlik ve kültüre dair kavramsal ve kuramsal temellerden hareketle Türk toplumundaki aile ve kültürün yapısına yönelik çalışmalardan da faydalanarak bireyin benliğinin oluşumu ve toplum kültürü arasındaki ilişki incelenmekte ve günümüz Türk toplum kültürünün yapısına yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu doğrultuda günümüz toplum kültürüyle benliği biçimlenmekte olan bireylerin durumu disiplinlerarası bir düzeyde farklı kavramsal temellerle açıklanmaktadır. Bu çalışmada sosyoloji ve psikoloji kuramları ve araştırmaları temelli disiplinlerarası bir perspektif benimsenmektedir. Berger ve Luckmann'ın söylediği gibi "...hem sosyolojinin hem de psikolojinin yarattığı çarpıtıcı şeyleşmelerden, sosyoloğu ancak, Marcel Mauss'un 'bütünsel sosyal gerçek' dediği şeye dönük anlayış koruyacaktır" (Berger ve Luckmann, 2008:270).

Aile bireyin hayatındaki insanlar arası etkileşiminin ilk ve temel yapısıdır. Araştırmalar aile ile yaşam memnuniyeti ve bireysel mutluluk arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ekonomist Richard Layard'ın çalışmasına göre mutluluğun kaynaklarının başında ilişkiler gelmektedir. Layard'a göre arkadaşlık/birliktelik ve evlilik insanların daha mutlu olmasını sağlamaktadır (Layard, 2005:225). Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının 2020 yılı sonuçlarına göre 18 yaş ve üzerindeki bireylerde kendisini en fazla ailesinin mutlu ettiğini belirtenlerin oranı %69,7, erkeklerin oranı %74,9, kadınların oranı %64,5 iken, kendilerini en fazla çocuklarının mutlu ettiğini belirten kadınlar %20,7, erkekler ise %9,2'dir (İstatistiklerle Aile, 2020, TÜİK, 2021). Dolayısıyla aile ve aile ilişkileri bu örnekte olduğu gibi bireysel gelişim ve psikolojik durumla ilgili olduğu kadar, toplumsal gelişimin farklı alanlarını da etkilemektedir. Aile kurumunun hem bireysel hem de toplumsal bir yönü vardır.

20. yüzyılda sosyoloji, antropoloji ve psikolojide kabul gören bireycilik-toplulukçuluk ayrışması (Tönnies, Parsons, Kluckhohn&Strodtbeck, Hofstede), sonraki dönemlerde karşı çıkanlar olmakla birlikte, toplumların farklı kültürel yapılarının genel anlamda anlaşılmasında belirli düzeyde halen değerli görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2019:122-124). Cüceloğlu, geleneksel toplumlarda “ait olma”nın baskın olduğunu, “birey olma”nın istenmediği ve önemsenmediğini, Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bazı Batı toplumlarının kültürlerinde birey olmanın baskın olduğunu belirtmektedir (Cüceloğlu, 2021c:43-44). Kağıtçıbaşı modernitenin koşutu olarak görülen bireyciliğin toplumsal cinsiyet rollerinin eşitliği, insan hakları ve özgürlük gibi modern değerlerle; toplulukçuluğun ise geleneksel ve tutucu bir ideoloji ile bağdaştırıldığını aktarmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2019:124). Cüceloğlu her iki toplum kültürünün de kendine göre eksi ve artıları olduğunu vurgulamakla birlikte, ait olmanın baskın olduğu toplumlarda ailelerde, okullarda ve genel olarak toplumda herkes gibi düşünen, herkes gibi konuşan, herkes gibi giyinen ve davranan insanlar makbulken, birey olmanın baskın olduğu toplumlarda böyle insanların makbul olmadığını, aksine ailelerden çocuklarını farklı farklı bireyler olarak yetiştirmelerinin beklendiğini, ayrıca insanın değerinin kiminle nasıl bir ilişki içinde olduğuna bakılarak belirlenmediğini ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2021c:43-45).

Bir toplumun hangi tür benlik yapısına sahip bireylerden müteşekkil olduğu o topluma ait kültür ile ilgilidir. Kültür bireyin şekillenmesinde belirleyicidir. Ailedeki (anne, baba vs. rolleri) sosyalizasyon bu süreci belirleyen etki faktörlerinin başında gelir. Bu doğrultuda Fişek, Türkiye’deki geleneksel kişilik yapısına dair literatürde bağımlı, edilgen ve dış kontrole yaslanan birey yapısının var olduğunu ve bu kişilik yapısının dünya genelinde kabul gören kişilik kuramları açısından sağlıklı bireyleri tanımlayan olumsuz atıflar olduğunu ifade etmektedir (Fişek, 2018:8). Kağıtçıbaşı ise aile incelemelerinde ve çocuk

yetiştirme farklılıklarının açıklanmasında toplumsal değerlerle birlikte ailedeki sosyal, yapısal ve ekonomik faktörlerin önemine dikkat çekmiştir (Kağıtçıbaşı, 2019:145).

Bu doğrultuda 1970’lerde Türkiye ve Kore, Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland, Endonezya, ABD, Almanya’da 20.000’den fazla büyük bir kısmı doğurgan yaşlardaki kadınlardan oluşan evli kişilerle gerçekleştirilen ve sonraki yıllarda tekrarlanan “çocuğun değeri araştırması”na göre, çocuğun değerine yönelik faydacı, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç tip değer tanımlanmıştır (Kağıtçıbaşı, 2019:149-150). Ailede çocuğa verilen değer faydacı, psikolojik ve sosyal olmasını belirleyen aktörlerin sosyo-ekonomik, kültürel refah düzeyidir. Bu doğrultuda çocuğun faydacı değeri: çocukların (çocukken ve yetişkinlikte) sağladığı maddi yararlar, psikolojik değeri: çocuğun anne babasına verdiği mutluluk, gurur, sevgi ve birliktelik gibi doyumlarla, sosyal değeri ise evli yetişkinlerin çocuk (bilhassa erkek) sahibi olduklarında kazandıkları sosyal kabul ile ifade edilir (Kağıtçıbaşı, 2019:150). Çocukların aile için taşıdıkları değer, çocukların sosyalizasyon süreçlerinde hangi yaklaşımlarla yetişeceklerini de belirlemektedir. Örneğin çocuğun faydacı bir değer taşıdığı ailede çocuğun sosyalizasyon sürecinde itaat, denetim, saygı gibi değerler etkili olmaktadır. Fakat çocuğun psikolojik olarak değer taşıdığı bir ailede, çocuğun gelişimi ve özerkliği desteklenmektedir. Çocuğun değeri araştırmasına göre Türkiye’de çocuklarda en çok istenen nitelik kadınların %59’u, erkeklerin %61’i tarafından “anne babasının sözünü dinlemesi” olarak belirlenirken, çocuğun “bağımsız ve kendine güvenli olması” erkeklerin %17’si, kadınların %19’u tarafından seçilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2019:152). Kağıtçıbaşı, itaat ve sosyal uyumun önemsendiği toplumlarda ve Batı toplumlarındaki etnik azınlık gruplarında “anne baba sözü dinleme”nin çocuk yetiştirme tarzını belirlediğini ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2019:152). 2003’te Türkiye’de gerçekleştirilen Çocuğun Değeri Araştırmasında ise, “ebeveynlerin sözünü dinleme”nin büyükanneler

hariç en az öneme sahip nitelik olduğu ortaya çıkmıştır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017:87).

2003 yılında 3 toplumsal tabaka (kentli yüksek, kentli düşük, kırsal), 4 kuşak (genç anneler, daha ileri yaştaki anneler, büyükanneler, ergenler) üzerinde gerçekleştirilen Çocuğun Değeri Araştırmasına göre, kuşak ve toplumsal tabakaya göre çocukta istenen nitelikler, “ebeveynlerin sözünü dinleme (itaatkâr), bağımsızlık ve kendine güven, diğerleri arasında popüler olma, okulda başarılı olma, iyi bir insan olmak” olarak sınıflandırılmıştır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017:88). Bu araştırmanın sonucuna göre:

“İyi bir insan olmak (gruplar arasında çok düşük bir farklılıkla) en büyük öneme sahip olan çocukta istenen nitelikler; bunu, okulda başarı, daha sonra da yaklaşık olarak aynı derecede istenen nitelikler olan popüler olma, ebeveynlerin sözünü dinleme (itaatkâr olma), ve bağımsız olma takip etmiştir” (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017:94).

Kağıtçıbaşı ve Ataca 1975 yılı ile 2003 yılında Türkiye’deki aile ile ilgili verilerin değişimini, toplumdaki sosyo-ekonomik ve kültürel değişimin bireylerin çocuk yetiştirme tarzlarına etkisiyle açıklamaktadırlar (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017). Toplumsal değişim, ailenin yapısını ve ebeveynlik beklentilerini belirlemektedir. Ebeveynlerin bilhassa Bourdieücü anlamda (Bourdieu, 1992) kültürel sermayelerinin ve ekonomik sermayelerinin yükselmesi de diğer pek çok farklı etkenle birlikte çocuğun değerinin faydacı, psikolojik ve sosyal değerini etkilemiştir.

2006 yılında yayımlanan başka bir araştırmada Türk kültürünün Doğu ve Batı sentezi olarak tek değil, birçok aile prototipi barındırdığı, nüfusun büyük bir kısmı kırsal, geleneksel ve ataerkil bir görünüm sergilese bile özellikle Türkiye’nin Batısındaki şehir merkezlerindeki aile yapısının modern/Batılı özellikler taşıdığı belirtilmektedir (Ataca, 2006:474). Yine bu çalışmaya göre

Türkiye’de orta sınıf şehirli aile hem geleneksel hem de modern/Batılı özellikleri barındıran hem toplulukçu hem de bireyci kültürlerin özelliklerini içerir (Ataca, 2006:474). 2000’li yıllarda Türkiye’de aile yapısında tespit edilen hem Doğulu hem de Batılı aile özellikleri gösteren yapısı Türkiye’deki tarihsel ve toplumsal değişiklikleri yansıtmaktadır. Türkdoğan’ın belirttiği üzere, Lale Devri ve Tanzimat ile birlikte Batılılaşma norm ve ilkelerinin benimsenmeye başlaması Cumhuriyet dönemiyle birlikte daha da güçlenmiş ve bu durum Türkiye’deki aile yapısının “bir yanda son derece batılılaşmış aile modeli, öte yanda İslâmî kural ve geleneklerin oluşturduğu köklere dayalı aile sistemi” olmak üzere iki yönlü bir özellik göstermesini sağlamıştır (Türkdoğan, 1993:59). Osmanlı’da başlayan Cumhuriyet döneminde güçlenen Batılılaşma etkisi, aile içerisindeki kadın, erkek rollerini de etkilemiş ve değiştirmeye başlamıştır. Duben ve Behar, Osmanlı’nın Batılılaşma döneminde ve Cumhuriyet’in ilk on yılında “aile krizi” olarak anlaşılan bu durumu, “olaylara ilişkin algılama biçimlerinde, düşünce yapılarında ve temel değer ve anlamlarda radikal değişikliklerin meydana gelmesi” sebebiyle odak noktasında aile, kadının toplumdaki yeri ve cinsel ahlak olan “kültür krizi” olarak nitelendirmektedirler (Duben ve Behar, 2014:213). Osmanlı’da Batılı değerlerin ve anlayışın benimsenmeye başlamasıyla gündeme gelen bu “kültür krizi”nin veya aile yapısındaki değişimin, toplumsal değişimle birlikte daha geniş bir perspektifle kadın ve erkek rolleri, çocuk yetiştirme tarzları, toplumsal cinsiyet eşitliği vs. üzerinden tartışılan bir mesele olarak bugün de varlığını sürdürdüğü söylenebilir.

Fişek, Türkiye’deki geleneksel kültürde ve hâkim aile yapısında gelişen benlik biçimini “ailevi benlik” kavramına dayandırır. Ailevi benlik, “Bireylerin, aile, akrabalık, cemaat ve geniş toplumun yarattığı hiyerarşik yakınlık ilişkileri içinde iyi işlev görmesini sağlayan bir psikolojik örgütlenmedir” (Roland’dan aktaran Fişek, 2018:15). Çocuğun sosyalizasyonunda hangi türde benlik gelişimini destekleyen bir kültürde yetiştirildiği, benlik gelişimi açısından belirleyicidir.

Fişek, Batı kültüründe bireysel benlik söz konusuysen, Türkiye’de geleneksel yapıya uygun olarak ailevi benlik yapısının mevcudiyetinden bahsetmektedir (Fişek, 2018:15). Duben ve Behar da, Türkiye’deki aile yapısını, çekirdek aileler ayrı evlerde yaşamalarına rağmen, ailelerdeki farklı kuşakların birbirlerinin hayatlarında rol oynadıkları bireyselden çok ailevi bir toplum olarak nitelendirirler (Duben ve Behar, 2014:258). Roland’ın ailevi benlik kuramına dayanan Fişek, ailevi benliği temel boyutlarını birliktelik-karşılıklık, biz kaynaklı özgüven, toplumsal bağlama endekli ego ideali, süperego olarak, psiko-sosyal boyutlarını yapısal hiyerarşi, özel niteliğe dayalı hiyerarşi ve hiyerarşik ilişkilerin niteliksel tarzı olarak aktarmaktadır (Roland’dan aktaran Fişek, 2018:17-19). Fişek, tarihsel süreç içinde günümüz Türkiye’de geleneksel ailevi benliğin kısmi özerkliğe izin veren (bireyin ailesindeki konumuna uygun görülen hak ve sorumluluklarıyla birlikte kendi tercihlerine göre de davranması, ancak hala duygusal karşılıklılığın temel öge olması) “bireyselleşen ailevi benliğe” dönüştüğünü vurgular (Fişek, 2018:35-42). Kağıtçıbaşı’nın benliği aile içine ve aileyi de kültürel ve sosyoekonomik çevre içine yerleştiren aile değişimi kuramı ise, maddi ve duygusal bakımdan ailesel ve bireysel bağımsızlığın hakim olduğu “bağımsız aile/insan modeli” (bağımsız/ayrık/bireyci benlik ortaya çıkarır), maddi ve duygusal alanda ailesel ve bireysel bağımlılığın bulunduğu “bağımlı aile/insan modeli” (ilişkisel/toplulukçu benlik ortaya çıkarır) ve bu iki modelin sentezi olan, duygusal alanda karşılıklı bağıllığın olduğu fakat maddi alanda bireysel ve ailesel bağımsızlığın bulunduğu “psikolojik/duygusal bağlı aile modeli” (özerk-ilişkisel benlik ortaya çıkarır) olmak üzere üç türü içerir (Kağıtçıbaşı, 2019:152-180). Psikolojik/duygusal bağlı aile modelinde gelişen özerk-ilişkisel benlik yapısındaki “özerklik” başkalarından ayrışma/uzaklaşmayı değil, kendi kendine karar verebilme ve etkin olabilmeyi ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2019:328). Kağıtçıbaşı’nın “özerk-ilişkisel benlik” kavramı ile Fişek’in “bireyselleşen ailevi benlik” kavramlarının bazı özellikleri

bakımından benzediği görülmektedir. Kağıtçıbaşı'na göre psikolojik/duygusal bağlı aile modeli ve buna bağlı ortaya çıkan özerk-ilişkisel benlik, hem bireysel düzeyde sağlıklı bir insan modelini, hem de bağlamsal/toplumsal düzeyde kentsel ve modern toplumdaki sağlıklı aile modelini temsil etmektedir. Kağıtçıbaşı psikolojik/duygusal bağlı aile modelinin çoğunlukla ilişkisellik kültürüne sahip toplumlardaki sosyoekonomik gelişmeyle ve kentleşmeyle ortaya çıktığını ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2019:163 ve 363-364). Kağıtçıbaşı'nın ortaya koyduğu duygusal bağlı aile modeli ve buna bağlı ortaya çıkan özerk-ilişkisel benlik yapısının Türkiye'de kentsel ve eğitilmiş kesimlerde yaygın olduğu belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2019:328).

Geçmişten bugüne aile, kültür ve benlik ilişkisiyle ilgili araştırmalar Türkiye'de aile yapısı ve sosyalizasyon süreçlerinin bireyin benliğinin üzerindeki değişen etkisini ortaya koymaktadır. Sosyo-kültürel ve ekonomik, toplumsal süreçler aile yapısını, aile içindeki anne-baba-çocuk rollerini ve hangi yönde benliğin inşa edildiğini belirlemektedir.

2. KÜLTÜR, SOSYALİZASYON VE AİLE

Toplumların sahip olduğu kültürleri sosyoloji, psikoloji ve antropoloji alanları başta olmak üzere farklı bilim dalları kapsamında gerçekleştirilen araştırmalarda çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Kağıtçıbaşı, kültürün yaklaşık 164 tanımı olduğunu aktarmaktadır (Kroeber ve Kluckhohn'dan aktaran Kağıtçıbaşı, 2019:34). Değişik bilim dalları içerisinde ele alınan kültür tanımlarında farklılıklar olsa da çoğu teorisyen ve araştırmacı, bir inanç ve değer sistemi olarak bile kültürün, toplumdaki çoğu insan tarafından paylaşılan ve yaygın olarak onaylanan yönleriyle ilgili olduğu konusunda hemfikirdir (Chen vd., 2015:452). Bireyin içine doğduğu toplumun kültürüyle etkileşimi ise sosyalizasyonu gerçekleştirir. Sosyalizasyon, çocuğun büyüdüğü kültürde yetkin işlev

kazanabilmesi için gerekli becerilerin, davranış kalıplarının, değerlerin ve motivasyonların bireylere öğretildiği süreçleri ifade etmektedir (Maccoby, 2015:3). Psikolojik ve sosyolojik teorilerdeki ortak anlayışa göre aile, sosyalizasyonun temel taşıdır (Frones, 2016:61).

Sosyalizasyon sürecinde kültürün önemine dair yaklaşım oluşturan önemli gelişim psikologları bulunmaktadır. Kültür ve çocuk gelişimi arasındaki ilişkiye aracılık etmede sosyalizasyonun rolünü ortaya koyan iki temel teori Bronfenbrenner'ın sosyoekolojik teorisi ve Vygotsky'nin sosyokültürel teoridir (Chen vd., 2015:453). Bronfenbrenner'ın sosyoekolojik teorisine göre, insanlar dünyadaki aktif katılımcılardır ve insan çevreyle daima karşılıklı bir etkileşim içinde gelişmektedir (Shelton, 2019:13). Bu teori içerisinde, makrosistem bireylerin gündelik yaşamlarını belirleyen ideolojiler, inançlar, değerler, dinler, hükümet biçimleri, kültürler ve alt kültürlerden oluşur. Bu sebeple makrosistemde ebeveynlerin eğitim gördüğü kültür, aileleri tarafından aktarılan değerler ve inançlar ile içinde yaşadıkları toplum, çocuk yetiştirme biçimlerine müdahale etmektedir (Cecconello ve Koller, 2019:18). Lev Vygotsky'nin sosyokültürel teorisine göre ise, "insanlar sosyokültürel bir matriste yer alırlar ve insan davranışı her an var olan bu matristen bağımsız olarak anlaşılabilir." (Miller, 2017:488). Sosyokültürelcilere göre, bir kültür çocukların kazanmaları gereken bilgi ve becerileri belirler ve o kültürde işlevsel olabilmek için dil, teknoloji ve beceri gibi araçları verir (Miller, 2017:489).

Yapılan araştırmalar ebeveynlik biçimlerinin toplumdan topluma farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Örneğin Kore, Hollanda, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki annelerle karşılaştırıldığında, İtalyan annelerin, bebeklerinin sosyal etkileşim ihtiyacına daha fazla önem verdikleri ve bebeklerinin sosyalleşmesini teşvik ettikleri (Harkness vd.'den akt. Chen vd., 2015:455-456) görülmüştür. Sosyalizasyon sürecinin ilk aşamasında bebeğin

hem ebeveyn hem de diğer sosyalleştirme araçlarıyla etkileşim içerisinde bulunmasının çocuk üzerindeki etkisine dikkat çekilmektedir. Erken dönemde/bebeklikteki sosyalizasyonda ebeveynlerin çocuklarla paylaştığı ilişkilerin sıcaklığı, karşılıklılığı ve güvenliğinin sosyalizasyon sürecinin etkilerini yumuşattığı ve bu sürecin çocuğun değerleri içselleştirmesini, benlik algısını, vicdan gelişimini, kendini düzenleme ve kendini kontrol etme, duyguları anlama ve empati geliştirme ve başkalarını anlama kapasitelerini geliştirdiği vurgulanmaktadır (Laible vd., 2015:53). İtalya ve bazı Batı ülkelerindeki ebeveynlere kıyasla Asyalı ebeveynlerin daha az sevecen ve hassas oldukları, çocuklarıyla daha az duygusal iletişim kurma eğilimi gösterdikleri belirtilmiştir (Chen vd. 2015:456). Bu farklılığa neden olan toplumların kültürleridir, kültürdeki ebeveynlik rolleri ve değerleridir. Kültürün ebeveynliğe etkisinin bir başka yönü de otorite ile bağlantılıdır. Farklı toplumdaki ebeveynler, çocuk üzerindeki ebeveyn kontrolü ve güç konusunda farklı değerlere sahiptirler (Chen vd. 2015:456). Bu doğrultuda yapılan çok sayıda araştırmanın sonuçlarını aktaran Chen vd. Kuzey Amerikalı ebeveynlerle karşılaştırıldığında, Asyalı ebeveynlerin daha kontrolcü, güç iddialı ve ceza odaklı oldukları, çocuk merkezli ebeveynlik yöntemlerini kullanmaları ihtimallerinin daha düşük olduğu, Latin kökenli ebeveynlerin çocuk itaatini ve yetişkinlere saygı duymayı vurguladıklarını ifade etmektedir. Ebeveynlik otoritesinin yüksek olduğu grup-yönelimli (group-oriented societies) toplumlarda, öz-yönelimli (self-oriented societies) toplumlara göre düşük sosyal girişkenliğe yol açabileceğini aktarmaktadır (Chen vd. 2015:456).

Ailede gerçekleşen sosyalizasyon süreci yalnızca toplumdan topluma farklılık göstermekle kalmaz, aynı toplumun farklı toplumsal sınıfları içerisinde de farklılıklar gösterebilir. Ebeveyn otoriterliği ile kişisel alanın genişliği ve içeriğinin hem kültürler içinde hem de kültürler arasında farklılıklar gösterdiğini ifade eden Smetana vd. Kuzey Amerikalı gençler için kariyer seçimleri ve flört/evlilik

partnerleri kişisel bir seçimken, Kuzey Amerika etnik azınlık gençleri veya diğer gençler için öyle olmadığını belirtmektedir (Smetana vd., 2015:71). Fakat bir toplumdaki baskın kültür, toplumdaki bireylerin sosyalizasyon süreçleri hakkında bir göstergedir.

Sosyalizasyon süreçlerinin farklılığı, ailedeki değerlerin farklılığıyla ilişkilidir. Chen vd.'nin araştırmalarına göre, kültürel inançlar ve değerler doğrudan ebeveynlerin çocuklarını sosyalleştirme tutum ve uygulamalarına yansiyabilmektedir. Bu anlamda kültür, aile ve sosyalleşme ortamını düzenlemektedir; böylece kültür, çocukların ve ergenlerin sosyal girişkenlik ve öz kontrol ile ilgili sosyallik-işbirliği, saldırganlık-meydan okuma, utangaçlık gibi davranışsal özelliklerini etkiler (Chen vd., 2015:459). 1930'ların sonu 1940'ların başında Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson ve Sanford yaptıkları çalışmada sert ve tehditkâr ebeveynliğin, otoriter kişilik yapısının oluşumunda kilit bir unsur olduğu ortaya koyulmuştur (Maccoby, 2015:8). Kağıtçıbaşı'na göre aile sistemi, sosyalizasyon değerleri ve aile etkileşimi olmak üzere iki alt sistemi içerir. Bu anlamda sosyalizasyon değerleri bağımsızlık-karşılıklı bağımlılık temelinde, bireye veya gruba, çocuğun ekonomik veya psikolojik değerinin önemine göre değişmektedir (Kağıtçıbaşı, 2019:154). Bu anlamda bağımlı aile modelindeki sosyalizasyon değerlerine göre çocuk yetiştirme stili yetkeci (authoritarian), çocuk yetiştirme modeli kontrol ve itaata dayalıdır, bağımsız aile modelinde sosyalizasyon değerlerine göre çocuk yetiştirme modeli serbest (permissive), çocuk yetiştirme modeli kendine güven ve özerklik üzerine kuruludur, duygusal bağlı aile modelinde ise, çocuk yetiştirme stili yetkin/yetkeli (authoritative), çocuk yetiştirme modeli kontrol ve özerklikliğe (çocuğu hem kontrol edip hem de bağımsız olmaya yönlendirme) dayalıdır (Kağıtçıbaşı, 1996:40-41; Kağıtçıbaşı, 2019:190-191).

Arnett, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ebeveynlik üzerine gerçekleştirilen teori ve araştırmaların temelini sosyalizasyondaki "bireycilik ve kendini ifade etme vurgusu" ile "uyuma ve itaat" arasındaki ikili anlayışın oluşturduğunu ifade etmektedir (Arnett, 2015:88). Arnett'e göre (Arnett, 2015:88) sosyalizasyon geniş sosyalizasyon ve dar sosyalizasyon olmak üzere iki temel düzeyde yedi düzeyde gerçekleşir. Bu düzeyler: kültürel inanç sistemi, aile, akranlar (arkadaşlar ve romantik partnerler), mahalle/topluluk, okul/iş, medya ve hukuk sistemidir. Arnett'e göre bu seviyelerden ilkinin oluşturan kültürel inanç sistemi, diğer aşamaların altında yatan düzeydir. Bu teoriye göre geniş sosyalizasyon eğiliminde olan kültürler, bireyciliğe, bağımsızlığa ve kendini ifade etmeye değer veren kültürel inançlara sahiptir. Dar sosyalizasyon eğiliminde olan kültürler ise, itaati, görevi ve uygunluğu ödüllendiren kültürel inançlara sahiptir. Bu inançlar daha sonra ebeveynlerin nasıl ebeveynlik yaptığını, öğretmenlerin nasıl öğrettiğini vb. etkiler (Arnett, 2015:88). Cüceloğlu uzun yıllara dayalı araştırma, deneyim ve gözlemlerine dayanarak Türk toplum yapısına ait baskın kültürü "denetim odaklı korku kültürü" olarak kavramsallaştırmıştır (Cüceloğlu, 2020:13). Bu doğrultuda bakıldığında Cüceloğlu'nun "denetim odaklı korku kültürü" kavramı Arnett'in "dar sosyalizasyon" kavramına denk düşmektedir. Geniş sosyalizasyon ise, Cüceloğlu'nun "gelişim odaklı değerler kültürü" (Cüceloğlu, 2020:14) olarak kavramsallaştırdığı özellikleri barındırmaktadır. Bununla birlikte Arnett bu sosyalizasyon sınıflandırmasının homojen kategoriler olmadığını, çoğu kültürde sadece/saf dar ya da sadece saf geniş sosyalizasyon bulunmadığını, bir toplumda sosyalizasyonun bazı düzeylerinde geniş bazı düzeylerinde dar olabileceğini belirtmektedir (Arnett, 2015:89). Burada belirleyici olan kültürdeki baskın olan sosyalizasyon eğilimleridir.

Cüceloğlu ailedeki sosyalizasyon sürecine ilişkin şunları ifade etmektedir: "Ayıplama, utandırma, azarlama ve korkutmayla yetiştirilenlerin iç çocuğu kendini değersiz, güvenilmez, seilmeye layık olmayan, ötekileştirilmiş biri

olarak görür. Elinde olmadan herkese, her şeye ve hayata öfkeli. Bu kişi maskeli, sahte, yapmacık, haset dolu, her şeyi eleştiren biri olarak hayatını sürdürecektir.” (Cüceloğlu, 2020:57). Böyle bir sosyalleşme süreci geçiren çocuğun yetişkinlikte şiddete eğilimli olması mümkündür. Cüceloğlu öğrencisine karşı şiddet uygulayan öğretmenlerin içlerinde utanca boğulmuş bir iç çocuk olduğunu ifade etmekte ve böyle bir kişinin öğretmen olmasının topluma yapılabilecek en büyük kötülük olduğunu eklemektedir (Cüceloğlu, 2020:57). Ailede aslı sosyalleşmesini tamamlayan çocuk, okulda yeni bir sosyalleşme sürecine girmektedir. Bir yandan akranlarıyla sosyalleşme sürecinde olan çocuğun hayatına giren yeni otorite öğretmen olmaktadır. Otoriter bir ev ortamında korku kültüründe sosyalleşme geçirmiş çocuk, okulda da benzer (hatta daha otoriter ve güç kullanan) bir öğretmen modeliyle karşılaştığında, gelişim psikologlarının da vurguladıkları üzere (Chen vd., 2015) çocuğun yaratıcılık ve sosyal girişkenlik yönünün gelişmesi çok zordur. Toplumda zaman zaman rastlanan bir durum olarak eğitim-öğretim ve disiplin anlayışı adına öğrencilerin öğretmenleri tarafından psikolojik ve fiziksel şiddet görmesi, sık sık aşağılanması, korkutulması, küçümsenmesi, kıyaslanması, utandırılması, çabanın/emeğin değil sonucun alkışlanması bu korku kültürünü (Cüceloğlu, 2020) benimseyen ebeveynler ve öğretmenler tarafından dertlenecek bir konu olarak görülmemeyebilmiştir. Ebeveynlerin eskiden daha çok inandığı “Eti senin, kemiği benim.” sözü de bu yönde anlam kazanmaktadır. Bu tavırların arkasında toplumdaki baskın kültürel yönelim (denetim odaklı korku kültürü) vardır. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin bu tavrının arkasında pek çok toplumsal, tarihsel ve psikolojik gerçeklikler bulunmaktadır. Bununla birlikte okuldaki sosyalleşme sürecinin ve birey üzerindeki etkisinin ayrıca ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmadaki odak noktası ailedeki sosyalleşmenin bireyin yetişkinliğe doğru ilerlediği ve yetişkin olduğu süreçteki sosyalleşme süreçlerini ne yönde etkilediğidir. Evdeki ve okuldaki bu problemleri eğitim anlayışının somut

sonuçlarını toplum içerisinde yaşanan her anda karşılaşılan olaylarla ve bireylerle olan etkileşim içerisinde gözlemlemek ve deneyimlemek mümkündür. Ebeveynlik rolleri, tutumları ve uygulamaları kaynağını toplumun kendi kültüründen almaktadır ve kültürden beslenmektedir.

Bu anlamda Mannheim'ın birey ve içine doğduğu toplum/kültür üzerine görüşleri önem kazanmaktadır. Mannheim'a göre;

“İnsanın başlıca işi dışındaki dünyayı ve etrafındaki kişileri kabullenebilmektir. Bir yandan da insan kademe kademe kendini bilme ve kendisi, emelleri hakkında bir fikir geliştirme ihtiyacını hissetmeye başlar. Bu bağlamda her kültürde, o kültüre özgü ben-nesne ve ben-sen ilişkileri anlayışının yanında bir de yine o kültüre özgü ‘insanın kendisiyle ilişkisi’ anlayışı vardır. Hiyerarşik biçimde yapılandırılmış toplumlarda insan kendini, toplumsal hiyerarşideki konumuna göre düşünür. Kendisini bir kişi olarak değil, bir toplumsal kategorinin örneği olarak deneyimlemeye zorlanır” (Mannheim, 2017:323).

Dolayısıyla sosyalizasyon içindeki birey içinde bulunduğu toplumunun kültürüne göre bir benlik algısı oluşturmakta ve toplumun diğer üyeleriyle iletişim biçimi geliştirmektedir. Mannheim'ın vurguladığı üzere burada gelişen ben-nesne ve ben-sen ilişkisi kültürden kültüre değişmektedir. Daha önce de vurgulandığı üzere, hiyerarşik toplumlarda bireyci benlik değil, toplulukçu benlik gelişir. Mannheim'ın dikkat çektiği hiyerarşik toplumda meydana gelen, toplumsal statünün ve gücün önemli olduğu toplulukçu benlik yapısıdır. Hiyerarşik ve toplulukçu kültür yapısı Cüceloğlu'nun denetim odaklı korku kültürü yaklaşımını hatırlatmaktadır.

Sosyalizasyon, benliğin gelişimi ve kültür arasındaki ilişki farklı disiplinler içerisinde ele alınmıştır. Bu araştırmanın yaklaşımı dahilinde bir sosyal ve kültürel inşa olarak ele alınan benliğe dair çeşitli yaklaşımlar değerlendirilecektir.

2.1. Benliğin Sosyal İnşası

Sosyalizasyon, eyleyen bir özne olarak çocuk ile onun çocukluğunu oluşturan bağlar, ilişkiler ve yapısal koşullar arasındaki etkileşime dayanan hem bireysel gelişimi hem de bir kültür ve toplumla bütünleşmeyi içeren bir süreçtir (Frones, 2016:6). Sosyalizasyon, sosyal, duygusal, bilişsel ve kişisel alanlarda kuralların, rollerin, standartların ve değerlerin edinildiği bir süreçtir. Sosyalizasyon süreci ebeveynler, öğretmenler, akranlar ve kardeşler dahil olmak üzere çeşitli bireyler tarafından olduğu kadar okullar, medya, internet, iş yeri ve kültür kurumları tarafından da gerçekleştirilir ve yaşam boyu devam eder (Grusec ve Hastings, 2015:xi-xii). Benlik gelişimi de bu sosyalizasyon süreci içerisinde gerçekleşmektedir. Benliğin oluşum süreci sosyoloji, psikoloji başta olmak üzere farklı bilim dalları içerisinde tartışılmıştır. Bilhassa sembolik etkileşimci yaklaşım içerisinde benlik ve toplum ilişkisi önemli bir yer kaplar. Bu yaklaşım içerisinde Hewitt ve Shulman birey-toplum ve kültüre dair şunları ifade etmektedirler:

“Bireyler, öldükten sonra da varlığına devam edecek olan bir toplum içinde doğar ve şekillenirler. Diğer yandan bireyler toplumun ve onun kültürünün ürünleri olsalar da, aynı toplum varlığını ve sürekliliğini yine kendi üyelerine borçludur. Ne “toplum” ne de “kültür” aslında hiçbir şey ifade etmez çünkü her ikisi de soyutlamalardan ibarettir. Sadece insanlar eylemleriyle toplumlarını ve kültürlerini yaratır ve ebedileştirirler” (Hewitt ve Shulman, 2019:19).

Sembolik etkileşimci yaklaşımın öncülerinden sayılan Charles Horton Cooley’e göre birey ve toplum karşılıklı olarak birbirlerini oluşturur ve ancak birbirleriyle ilişki içinde anlaşılabilirler (Gould ve Howson, 2011:50). Cooley’nin yaklaşımında, “Benlik ve toplum ikiz kardeşlerdir.” (Cooley’den aktaran Coser,

2010:271) ve bireyin benliği, bireyin öteki bireylerle alışverişi yoluyla gelişmektedir (Coser, 2010:271). Cooley'nin "Ayna benlik" kavramı, benliğin bireyin etrafındaki kişilerin düşünceleri tarafından şekillendirildiği anlayışına dayanmaktadır (Hood, 2014:96). Cooley'e göre, birincil gruplardaki yakın birlikteliklerin en çok gelişme imkânı olduğu en önemli gruplar aile, çocukların oyun grupları ve komşuluktur (Coser, 2010:274). Coser'a göre, "Cooley insan ve toplum, benlik ve ötekinin, çözülmaz bir birlik içinde ilişkili olduklarını gösterdi. Bireyin toplumsal yaşamı ve arkadaşları ile olan ilişkilerinin kalitesinin, onun kişiliğinin kurucu bir unsuru olduğu şeklindeki nosyonu ikna edici bir ayrıntı ile inceledi" (Coser, 2010:276). Bir başka benlik kuramı, George Herbert Mead'e aittir. Mead'e göre "benlik, bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu sürece katılan diğer bireylerle ilişkilerinin sonucunda meydana gelir" (Mead, 2017:165). Dolayısıyla Mead'in sosyoloji ve psikoloji arasındaki ayrımı aşan sosyal davranışçı yaklaşımı içerisinde benlik sosyal bir inşadır (Öztürk, 2018:260). Mead'in benliği ele alırken kullandığı "genelleştirilmiş öteki" kavramı, "Bireye benlik bütünlüğünü veren toplumsal grubu" ifade etmektedir (Mead, 2017:181). Toplumlardaki genelleştirilmiş ötekiler tek değil, çok sayıdadırlar ve belirli bir sosyal grubun üyeleri tarafından ortak olduğu düşünülen standartlar, beklentiler, prensipler, normlar ve fikirleri ifade ederler (Hewitt ve Shulman, 2019:104). Bu bağlamda "Genelleştirilmiş ötekinin tavrı tüm topluluğun tavrıdır" (Mead, 2017:181). Böylece "ben" (bireyin ötekilere dolaysız tepkisi) ve "beni" (genelleştirilmiş ötekinin benimsenmesi) olmak üzere iki yönü olan bir benliğe sahip olmak, bir toplumun üyesi olmayı ve topluluğa özgü tutumlar tarafından yönlendirilmeyi gerektirmektedir (Ritzer, 2012:223-225). Hewitt ve Shulman'a göre, "Mead'in teorisi, insan davranışında sosyalleşmenin önemini farkındadır ve insanın kendi kendini deneyimlemesini sahnenin merkezine koyar" (Hewitt ve Shulman, 2019:28). Coser, Mead'in başarılarının en önemlisinin bilincin ve benliğin kökenini, çocuklukta yavaş yavaş

gelişen ötekinin rolünü üstlenme ve kendi performansını başkalarının bakış açısından zihinde canlandırma yeteneği yoluyla açıklaması olarak ifade etmektedir (Coser, 2010:297).

Mead'in düşüncesinde benliğin "beni" aşaması, bireyin kendisini "anlamli öteki" veya "genelleştirilmiş öteki"nin gözünden değerlendirmesi ve ona uygun biçimde davranmasını sağlar. Bu şekilde "Toplum bireye "beni" aracılığıyla hâkim olur." (Ritzer, 2012:225). Hewitt ve Shulman'ın verdiği örnek üzerinden ele alınırsa:

"Çocuğunu disipline eden bir anneyi düşünün: Kötü davranışından ötürü çocuğa yemeğe kadar odasında kalması söylenir. Önce bu sürgüne itiraz edecekken çocuk kendisini tartar ve sessizce odasına çıkar. Çocuk itirazına başlamış, annesinin olası tepkisini hayal etmiş ve daha fazla zorluk yaşamamak adına en iyi yolun sessiz kalmak olduğuna kanaat getirmiştir. Böylesi durumlarda "Beni"-nin (Me) ortaya çıktığını görürüz. Bu örnekteki çocuk diğerinin (anne) çocuğun duruma göstereceği olası tepkisine alacağı tutumları hayal eder ve öngördüğü durumdan hazzetmez. Burada kişi kendisini bir nesne olarak ele alır. Annenin bakış açısından bakarken küçük kız "Beni"ye (Me) dönüşür. Buradaki "Beni" (Me) diğerinin bakışından görülen çocuktur. Hatta çocuk kişisel zamirin nesnellliğini de kullanarak "Karşı çıkacak olursam, 'bana' (Me) daha da çok kızacak" diyebilecektir" (Hewitt ve Shulman, 2019:88-89).

Dolayısıyla "Beni" bireyin benliğinin gelişimi ve sosyalizasyon sürecinin temel referans noktasıdır. Aile içerisinde anne, baba ve çocuk ilişkisi "beni" aracılığıyla gelişir. Birey toplumsal yaşam içerisinde de genelleştirilmiş ötekinin gözünden kendisine bakar ve buna uygun biçimde davranır veya bireyde "Ben" daha baskın gelir beklentiye uygun olmayacak şekilde de davranabilir.

Bu araştırmanın merkezinde ailedeki sosyalizasyon süreci bulunduğu için, bu aşamada ailede benliğin kuruluşuna odaklanmak anlamlı olacaktır. Gerçekliğin kuruluşunun sosyal bir inşa olduğunu ortaya koyan Peter Berger ve Thomas

Luckmann sosyalizasyon sürecini “aslî sosyalizasyon” (birincil sosyalizasyon) ve “tâli sosyalizasyon” (ikincil sosyalizasyon) olmak üzere iki süreç olarak ifade etmektedirler. Berger ve Luckmann’a göre, “Aslî sosyalizasyon, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur. Tâli sosyalizasyon ise, zâten sosyalleşmiş olan bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlara sokan herhangi bir sonraki süreçtir” (Berger ve Luckmann, 2008:191). Bu durumda genel anlamda aslî sosyalizasyon çocuğun ailesindeki, talî sosyalizasyon ise okul ve çalışma hayatındaki sosyalizasyonunu ifade eder. Sosyalizasyon tanımında Mead’in sosyalizasyon teorisine dayandıklarını belirten Berger ve Luckmann’a göre; “Bir defa aşikârdır ki, aslî sosyalizasyon, birey açısından çoğu zaman en önemli sosyalizasyondur ve talî sosyalizasyonun temel yapısının, aslî sosyalizasyonunkine benzemesi gerekir. Her birey, içinde kendi sosyalizasyonunda işbaşında olan anlamlı ötekilerle karşılaştığı nesnel bir sosyal yapının içine doğar” (Berger ve Luckmann, 2008:192). Aslî sosyalizasyonda “anlamlı öteki” anne, baba veya çocuğu yetiştiren diğer bireylerdir. Bu anlamda;

“Çocuk, çeşitli duygusal biçimlerde, anlamlı ötekilerle kendini özdeşleştirir. Hangi biçimde olursa olsun, ancak bu özdeşleşme meydana geldiği zaman içselleştirme meydana gelir. Çocuk, anlamlı ötekilerin rol ve tutumlarını benimser, yani bunları içselleştirir ve kendinin kılar. Ve anlamlı ötekilerle girilen bu özdeşleşme sayesinde ki çocuk, kendini tanımaya ve öznel bakımdan tutarlı ve makul bir kimlik edinmeye muktedir hale gelir. Bir başka deyişle benlik, ilkin anlamlı ötekiler tarafından edinilmiş tutumları kendine doğru yansıtan, yansıtılmış bir bütünlüktür; birey kendi anlamlı ötekileri tarafından atfedilen şey haline gelir” (Berger ve Luckmann, 2008:193).

Anlaşıldığı gibi benliğin oluşumu temel olarak ailedeki etkileşim içerisinde gerçekleşir, anlamlı ötekilerin rol ve tutumları benliği biçimlendirir. Berger ve Luckmann aile içerisindeki/aslî sosyalizasyonda bireyin benliğinin oluşumunda ebeveynlerin rolüne dair şunları ifade etmektedirler:

“Aslı sosyalleşmede, özdeşleşme problemi diye bir şey söz konusu değildir. Zira anlamlı ötekileri seçmek mümkün değildir. Toplum, önceden tanımlanmış belirli birtakım anlamlı ötekilerle birlikte, bir sosyalleşme adayını takdim eder ve bu aday, başka bir düzenlemeyi seçme imkânı olmaksızın bunu böylece kabul etmek zorundadır. (...) Kişi, kaderin onu yanına koyduğu ebeveynlerle yetmelidir. Çocuk olma durumuna ilişkin bu haksız dezavantaj, şu açık sonucu doğurur: Çocuk sosyalleşme sürecinin salt pasif bir alıcısı olmasa da, oyunun kurallarını koyanlar yetişkinlerdir” (Berger ve Luckmann, 2008:197).

Görüldüğü gibi Berger ve Luckmann aslı sosyalleşmede çocuğun içselleştirebildiği mevcut ve kavranabilir tek dünyanın ebeveynlerinden ibaret dünya olduğunu söylemekte ve eklemektedirler: “Bundan dolayıdır ki, aslı sosyalleşmede bu şekilde içselleştirilmiş olan dünya, talî sosyalleşmelerde içselleştirilen dünyalardan çok çok daha kararlı bir biçimde bilince kazanır.” (Berger ve Luckmann, 2008:197). Çünkü çocuğun benliği aslı sosyalleşme süreci içerisinde, ailede gelişmeye başlamaktadır. Böylece “Aslı sosyalleşmede, bireyin ilk dünyası inşa edilir” (Berger ve Luckmann, 2008:198). Berger ve Luckmann, gerçekliğin çocukluk döneminde oluşan kısmına dair yaptıkları vurguyla aslında aile içindeki sosyalleşmenin ve ebeveynlerin rollerinin önemini ortaya çıkarırlar: “...çocukluk dünyası, geçmişe yönsemeli bir şekilde kendi özel gerçekliğini muhtemelen koruyacaktır. Kişi daha sonra kendisi asla evinde hissetmediği yerlere gidebilecek olsa dahi, bu dünya ‘ev dünyası’ olarak kalır” (Berger ve Luckmann, 2008:199). Cüceloğlu da aslı sosyalleşmenin temeldeki önemini şu ifadeyle vurgulamaktadır: “...sadece kişiliğin değil, yurttaşlığın da temeli aile ortamında atılır. Okul aileden gelen kökleri besler; bir temel varsa onun üstüne inşa eder” (Cüceloğlu, 2021c:40). Dolayısıyla Cüceloğlu’na göre de ailedeki sosyalleşme süreci bireyin gelişiminin temelini teşkil eder.

Tüm bu argümanların yanı sıra, aile aslî/birincil sosyalizasyonun bir parçası olan dilsel stillerin ve kültürel kalıpların edinimini etkilemekle birlikte, aile ve aile konumunun çocukların hayatındaki diğer her şeyi gölgede bıraktığı iddiasının, çocukların günlerini anaokulunda geçirmesi, akranları ile çevrili olması ve çeşitli medyalara erişimlerinin olması nedeniyle artık sorgulandığı ifade edilmektedir (Frones, 2016:13-14). Fakat sosyolojik kuramlaştırmada aslî sosyalizasyonun ailede ve çocukluğun ilk bölümünde meydana geldiği anlaşılmıştır, bu doğrultuda sosyalizasyonun ailede gerçekleşen bu aşamasının sosyalleştirici aktörleri ebeveynler ve özellikle annedir (Frones, 2016:14). Dolayısıyla benliğin sosyal inşasının temelleri aile içerisinde, aslî sosyalizasyon sürecinde atılmaktadır. Frones'e göre, ebeveynler çocukların sosyal çevresinin merkezindedirler ve anne babalar çocuklarına model olurlar. Bununla birlikte ebeveynler, yalnızca çocukların gelecekteki ebeveynliklerini etkileyen modeller olarak hareket etmezler, aynı zamanda çeşitli diğer roller ve bağlamlarla ilgili normları ve kültürel kalıpları iletirler (Frones, 2016:15).

Ailedeki aslî sosyalizasyon sürecinin tamamlanması, bireyin sosyalizasyonun aile dışındaki diğer toplumsal kurumlarla da etkileşim içerisine girdiği talî sosyalizasyonuyla devam etmesini ifade eder. Buna göre, "Genelleştirilmiş öteki (onun peşi sıra gelen her şey) bireyin bilincinde tesis edildiği zaman, aslî sosyalizasyon sona erer. Bu noktada o, toplumun gerçek bir üyesidir ve öznel bakımdan da bir benlik ve bir dünya sahibidir" (Berger ve Luckmann, 2008:201). Frones, talî/ikincil sosyalizasyonun genellikle kurumlar, belirli rol ve pozisyonlardaki bireyler tarafından gerçekleştirildiğini, çoğu çocuk için öğretmenin talî sosyalizasyon aracı olduğunu vurgulamaktadır (Frones, 2016:14). Toplumun diğer kurumlarında olduğu gibi ailedeki sosyalizasyon değerlerinin de temelinde toplumların kendi kültürel yapıları yatmaktadır. Burada kastedilen "kültürel yapı"ya (kültür) dair Hewitt ve Shulman'ın sembolik

etkileşimci yaklaşım içerisinde toplum ve kültür ilişkisine dair şu alıntısı meselenin anlaşılır olmasına destek olabilir:

“Kültür davranışı şekillendirir ve kısıtlar ancak aynı zamanda davranışı üretir. Diğer sosyologlarla ortak şekilde, sembolik etkileşimciler toplum ve kültürün öncelikli varlığını[n] ve etkisini[n] altını çizer. Biz insanlar zaten var olan bir kültür ve topluma doğarız ve hızlıca onun akışına kapılırız. Bize gerçekliği tanımlayan diğerleri tarafından çevreleniriz. Onların dünyasındaki nesnelere ve bazı yönlerden “bizi” kendimize dönüştürmemiz gerekir” (Hewitt ve Shulman, 2019:61).

Bu alıntı ışığında, araştırmanın bu aşamasında toplumun kültürünün benliğin oluşumuna etkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.2. Benliğin Kültürel Kuruluşu: Denetim Odaklı Korku Kültürü ve Gelişim Odaklı Değerler Kültürü

Geçmişten bugüne Türk toplum kültürünün incelenmesi ve analiz edilmesinde toplumsal yapıyı ve tarihi göz ardı etmeden, uzun yıllar boyunca sahada uygulamalı olarak “insan” eylemleri ve düşünceleriyle temas sonucu erişilen değerlendirmeler oldukça kıymetlidir. Bu doğrultuda yıllarca Türk toplum yapısına ve bireyine yönelik çalışmalar/değerlendirmeler yapan psikolog Doğan Cüceloğlu’nun Türk toplum kültürüne yönelik sınıflandırması kültüre yönelik toplumsal sorunların anlaşılması ve aşılabilmesi hususunda yol gösterici ve çarpıcıdır. Cüceloğlu’nun Türk insanı ve kültürüne dair çok sayıda çalışması/analizleri hem bireyi hem de toplumu/kültürünü anlamak ve incelemek bakımından büyük bir zenginlik ve bilimsel mirastır. Çünkü toplumun en küçük birimi olarak bireyin benliğinin gelişim süreci, kültürün oluşumunun da anahtarıdır. Bu anlamda Cüceloğlu’nun Türk toplumuna ve bireyine dair psikolojik ve sosyolojik tespitleri, Türk ailesinin yapısını, anne, baba rollerini anlamak bakımından da akademik çalışmalarda daha geniş yer bulmalıdır. Bu

sebeple bu araştırmanın ana sorunu Cüceloğlu'nun bu kültür sınıflandırmasına dayandırılmıştır. Cüceloğlu, Türk toplumunun en can alıcı ve önemli sorununun kültür meselesi; korku kültürünün esaretinde kalmak olduğunu ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2021b, s. 155 ve s. 187). Cüceloğlu'nun dikkat çektiği sorun, Türk toplumunun en temel sorunlarının kökenini, ana nedenini oluşturmaktadır.

Aile sosyalizasyonu ve Türkiye aile ve birey yapısı ile ilgili yapılan araştırmalara dayalı olarak (Kağıtçıbaşı, Ataca, Fişek, Cüceloğlu vd.) Türk toplumundaki kültür, aile ve benlik yapısı (sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıklarla beraber) anlaşılmaktadır. Cüceloğlu kendi çalışmalarına, toplumdaki bireylerle etkileşimine ve gözlemlerine dayanarak Türk toplumunun sosyal gerçeğine dair şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “sosyal gerçek, bu toplumun büyük çoğunluğunun korku kültürü içinde büyümüş olması gerçeğidir.” (Cüceloğlu, 2008:267). Bu doğrultuda Türk aile yapısını ve sosyalizasyonunu tarif eden baskın kültür “denetim odaklı korku kültürü” olarak ele alınmaktadır. O halde korku kültürü nedir? Korku kültürünün en temel özellikleri arasında güç, denetim, sosyal kimlik, saygı olarak algılanan korku, utandırmaya dayanan terbiye anlayışı vardır (Cüceloğlu, 2021d:126). Denetime dayalı korku kültürünün hâkim olduğu bir toplumda insan ilişkileri, güç/iktidar ilişkileridir. Bu anlamda “Korku kültürü, belirli türden bir yaşam tarzı, bir yaşam felsefesidir. Korku kültürü insanların özüne önem vermez; bu zeminde sosyal maskeler, mevki ve maddiyat önemlidir” (Cüceloğlu, 2021b, s. 155). Cüceloğlu'na göre, “Korku kültüründe bireye saygı onun sosyal kimliğine saygıdır. Saygıdeğer, saygın bir insandan söz edildiği zaman o kişinin mevki makam sahibi, başarılarla imza atmış biri olduğunu anlarsınız. Bu anlayış içinde, mesela yeni doğmuş bir bebeğin saygınlığı yoktur” (Cüceloğlu, 2021a, s. 252). Bu anlamda Kağıtçıbaşı ve Cemalçılar'ın toplulukçu toplumlarda sosyal yönelimli başarı güdüsünün yaygın olduğunu, ayrıca bu toplumlarda bireylerin benliklerini tanımlarken daha çok grup kimliklerinden, sosyal konum ve rollerinden bahsettiklerini ifade etmiş

olmaları da Cüceloğlu'nun bu tespitiyle aynı doğrultuda bir yapıya işaret etmektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalçılar, 2019:329-332).

Cüceloğlu'na göre, "...korku kültüründe yetişmiş biri, bir diğerine, insan olduğu için değil, güçlü olduğu için, gücü kadar saygı gösterir. (...) korku kültüründe yetişmiş biri, bir diğerinden, onun gücü kadar korkar" (Cüceloğlu, 2021d:266). Korku kültüründe korkan-korkutan ilişkisi vardır ve temel değer "güçlü olmak"tır (Cüceloğlu, 2021c:56-57). Bu anlamda, "Denetim Odaklı Korku Kültürü içinde en önemli soru, kimin kimi denetleyeceği sorusudur" (Cüceloğlu, 2020:13).

Denetim odaklı korku kültürünün zıddı gelişim odaklı değerler kültürüdür. Cüceloğlu'nun bireysel ve toplumsal gelişim için önerdiği aile modeli bu kültüre dayanır. Denetim odaklı korku kültürünün itici gücü korkudur, gelişim odaklı değerler kültürünün itici gücü sevgidir (Cüceloğlu, 2020:15). Cüceloğlu'nun gelişim odaklı değerler kültürü kavramı hem bireysellik hem de toplulukçuluk kültürlerinin olumlu yönlerini bir araya getiren melez bir kavramdır. Bu anlayışta bir denge içerisinde hem bireysel gelişim hem de toplumsal gelişim önemslenmektedir. Bu kültür algılanışında bireyin gelişimi, toplumsal gelişimini doğurur anlayışı yatmaktadır. Toplumda güçlü olana değil, bütünsel olarak insana ve insan gelişimine değer verilmektedir. Bu doğrultuda;

"Bir toplum, değerler kültürünü ailenin, eğitimin, iş yaşamının ve devlet yönetiminin temeline koymadıkça gerçek anlamda uygar ve çağdaş bir toplum olamaz. Çünkü, korku kültürü, insanın insan olarak yetişmesine olanak tanımaz. Korku kültürü, insanın ancak maske, sosyal yüz geliştirmesine izin verir; can ancak değerler kültüründe gelişir" (Cüceloğlu, 2021b, s. 187).

Cüceloğlu "sosyal yüz" kavramıyla mevki, makam ile gelen gücü, "can" kavramıyla ise kişiye yön verenin güç değil, inandığı temel değerler olduğu gelişim odaklı değerler kültürünü ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2021c:65). Bu kavramın da Kağıtçıbaşı'nın ideal tanımladığı özerk-ilişkisel benlik (Kağıtçıbaşı,

1996:42) kavramıyla örtüşebileceği görülmektedir. Cüceloğlu'nun gelişim odaklı değerler kültürünün benimsendiği bir aile yapısında Kağıtçıbaşı'nın önerdiği ve desteklediği bu benlik türü ortaya çıkabilir.

Denetime dayalı korku kültüründe güç, otorite, hiyerarşi, denetleme, sosyal konum/statü, sonuç ve başarı odaklılık, kıyaslanma, küçümsenme, utandırılma, yargılanma, saygı-korku, kaygı gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuğun aslı sosyalizasyonu sürecinde tanıdığı ve öğrendiği bu kavramlar, çocuğun benliğinin oluşumunda temel oluşturmaya başlamaktadır. Çocuk, anne ve babasının davranışları ve kendisine tavırları doğrultusunda bir benlik bilinci geliştirmektedir. Mead ve Berger&Luckmann'ın ifade ettiği üzere aslı sosyalizasyon sürecinde "anlamli öteki" ve "genelleştirilmiş ötekiler" aracılığıyla ve bireyin ailesi ve toplumla etkileşimi içerisinde benlik gelişir. Maslow'un belirttiği üzere, "İdeallerimizi hayatımızın erken dönemlerindeki figürler belirler, sonradan okuduğumuz "Hafta Sonunda Kendinizi Geliştirin" kitapları değil." (Maslow, 2021, s.11). Dolayısıyla çocuğun benliği ve geleceğini belirleyen hayatın en erken dönemindeki figürler kuşkusuz anne ve babadır. Böylece benliğin kültürel kuruluşunun yeniden dönüşümünde aslı sosyalizasyonun belirleyici yönü açığa çıkmaktadır.

Cüceloğlu'na göre, "Denetim odaklı korku kültüründe eğitimin niyeti; çocuğu mevcut kültür yapısı içerisinde elinden geldiğince kalıplamak, o hiyerarşik yapının aynısını geleceğe taşımaktır" (Cüceloğlu, 2021a, s. 139). Dolayısıyla bu kültür anlayışı içerisinde bireysel gelişim kaydetme değil, var olan yapı içerisinde süreklilik sağlama beklenir. Bu kültür yapısı, aileyi işlevsel bir konuma yerleştiren Parsons'ın yaklaşımını hatırlatmaktadır. Toplumsallaşmanın merkezinde olan ve kültürün belli başlı bilgilerinin ve fikirlerinin çocuğa aktarıldığı "ailenin işlevlerinden biri sistemin ayakta kalmasına ve dengelenmesine katkıda bulunmak amacıyla, çocuğun toplumsallaştırılmasıdır." (Sayın, 2020:195). Ailede

önemsenen odak noktası bireyin potansiyeli yerine var olan yapının olduğu gibi sürdürülmesi olunca, baskın kültüre dair birtakım sorunlar (roller, bireysel gelişim ve buna bağlı toplumsal gelişim, toplumsal cinsiyet eşitliği vs.) çözülemeyen veya aşılabilir hale gelmektedir. Bu bağlamda Cüceloğlu'nun bir diğer kavramı "kültür robotu"dur. Kültürün algılama dinamiklerine farkında olmadan uyum sağlamaya, otomatik algı ve davranış zincirine kültür robotluğu demektir (Cüceloğlu, 2021a, s. 229). Örneğin bir toplumda denetim odaklı korku kültürü hakimse, kültür robotu gibi davranan birey korku kültürünü olduğu gibi, sorgulamadan, bu kültürü otomatik olarak devam ettirir, aile ve eğitim kurumları aracılığıyla nesilden nesile yeniden üretir. Bu doğrultuda Cüceloğlu'nun şu ifadeleri oldukça önemlidir:

"Kişi kültür robotu gibi davranmamayı seçtiği ölçüde toplumsal değişimin önünü açar. Toplumlar da karakter sahibi, kendi öz değerleriyle yaşayan kişilerin sayısı arttıkça toplumsal değişimin ivmesi de artar. Asıl önemli olan topluma başkaldırıp değişimi başlatmaktan ziyade; toplumun bir üyesi olmaya devam edip, toplumun değerlerinin, hassasiyetlerinin, düşünme tarzının farkında olup toplumsal değişime ön ayak olabilme meselesidir" (Cüceloğlu, 2021a, s. 230-231).

Sosyalizasyon sürecinin bireysel ve toplumsal gelişimi destekleyen bir şekilde dönüşüm geçirmesi, toplumsal, ekonomik, siyasal yapıyla ilişkilidir. Bir kültürdeki toplumsal, ekonomik ve siyasal yapının bireysel gelişimi destekler nitelikte olması o toplumun gelişmesini sağlamaktadır.

Toplumların kültürleri değişmeyen, sabit bir yapıda değildir. McLuhan bu durumu şöyle özetler: "Şimdiye kadar halkların çoğu kültürünü, iklim ya da anadili gibi bir kader olarak kabul etmiştir; oysa birçok kültürün kesin tarzına ilişkin empatik bilincimizin kendisi, bu hapisanelerden bir kurtuluştur." (McLuhan, 2007, s. 110). Bozkurt Güvenç de insan ve kültür arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmektedir:

“İnsan-kültür ilişkisi, hiç kuşkusuz karşılıklıdır ama ne bir döngüdür ne de kısırdır. İnsanı kültürün yarattığı doğrudur ama insan tümüyle edilgin, biçim alan (plastik) bir yaratık değildir. İnsan, kendi toplumunu, kültürünü hatta gereğinde kendini bile aşabilen yazgısını değiştirebilen, yaratıcı, yürekli, üstün ve yüce bir varlıktır” (Güvenç, 1996:274).

Toplumdaki hâkim kültür yapısının değişmesi, toplumun bazı kesimleri tarafından tedirginlik, güvensizlik duygusuyla karşılanırsa ve eleştirilse bile, toplumların gelişmesi için kültürdeki değişim kaçınılmazdır. Toplulukçu kültür yapısının baskın olduğu toplumlarda bireylerin gelişiminin önündeki çeşitli sorunlar ve engeller ortaya koyulmuştur. Sosyolojik düşünceyle bağıni koparmamış pek çok düşünür, bilim insanı ve psikolog bireysel gelişim ile toplumsal gelişim arasında ilişki kurmaktadır. Bununla birlikte bireyin gelişiminin baskın kültüre ters düşebileceği veya kültürel bir çatışmaya veya sapmaya varabileceğine de dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda Jung’a göre, “Birinin kendi kişiliğini geliştirmesi, dışardan görüldüğü kadarıyla, aslında toplumun rağmına bir girişim, sürüye uymayan bir sapma, manastırda yaşayan tarikat üyesinin yol değiştirmesidir.” (Jung, 2019:199). Maslow ise bireyin kişisel gelişimini engelleyen kültür yapısının bireyin psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir. Bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Hasta insanlar, hasta bir kültürün ürünleridir. Sağlıklı insanlar ise ancak sağlıklı bir kültürde yetişebilir. Bununla birlikte, hasta insanların yaşadıkları kültürü daha da bozduğu, sağlıklı insanların ise daha sağlıklı bir kültür yarattığı da bir gerçektir. Birey sağlığını geliştirmek daha iyi bir dünya yaratmanın yollarından biridir.” (Maslow, 2021, s.10). Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar da benlik ile çevrenin uyumunun kişinin ruh sağlığı açısından önemini vurgulamaktadır (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2019:329). Maslow’a göre, bireyin toplumla uyumsuzluğu, kişisel gelişiminin kültür tarafından engellendiği durumlarda ortaya çıkmaktadır:

“Belki de bir genç için züppe tanıdıklar, dernekler tarafından kabul edilmemek daha iyidir. Neye uyum göstermek? Kokuşmuş bir kültüre mi? Baskın bir anne-babaya mı? (...) Davranış sorunları yaşayan çocuklara bile yeni bir gözle bakılmaya başlandı. Neden yaramazdır? Bu durumun patolojik nedenleri olabilir. Ama genellikle bunun için gayet iyi nedenleri vardır çocuğun; sömürülmeye, baskıya, boşlanmaya, aşağılanmaya, ezilmeye karşı direnmektedir” (Maslow, 2021, s.12).

Mannheim’ın kültürün demokratikleşmesi hususundaki çalışmasında da, kültürün birey-toplum arasındaki ilişkiyi belirlediği ortaya çıkmaktadır. Mannheim, kültürün insanlığın yararına daha iyi yönde değişebilir olabilmesine vurgu yapmaktadır:

“Hiyerarşilerin ve derecelendirme kalıplarının çökmesini kültürel ve ahlaki yozlaşmanın belirtisi olarak okumak tamamen yanlıştır. Tam tersine burada, insan türünün eğitilmesi için bir fırsat görmeliyiz. Sabit hiyerarşisiyle toplum artık bize güvenli bir yürünge ve kendimizi tanıma zemini sağlayamıyorsa, tam da bu eksikliği, daha derin ve daha samimi insani gerçekliğe dayalı, yeni bir yürüngeyi geliştirmenin haklı nedeni olarak görmeliyiz” (Mannheim, 2017:326).

Peki bu anlamda kültürün değişmesi nasıl mümkün olabilir? Sosyalizasyon hem kültürel aktarımı hem de özgürleşme kapasitesinin gelişimini içerir (Frones, 2016:118). Dolayısıyla sosyalizasyon yalnızca kültürel normların ve rollerin edinilmesi ve kültürün içselleştirilmesi ile ilgili değildir. Bir araştırma alanı olarak sosyalizasyon ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar göstermektedir ki, sosyalizasyon aynı zamanda bireylerin ve böylece toplumların gelişmesi için imkân sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin gerçekleşmesi; ailedeki sosyalizasyon sürecinin dönüşümü, kültürün doğal olarak kabul edilen bakış açısından kopma (Frones, 2016), baskın kültürün sorgulanması ve bir kültürdeki sosyalizasyon değerlerinin toplumsal gelişim yönünde yeniden inşa edilmesi ile mümkündür. Cüceloğlu toplulukçu kültürün baskın olduğu geleneksel toplumlardaki ana değerlerin “ait olma” olduğunu ve bu tür bir kültür

içerisinde yetişen bireylerin birey olmasının önemsenmediğini ve özgüveninin düşük olduğunu ifade ettiği belirtilmişti. Cüceloğlu ideal aile yapısının, birey olma ve ait olma dengesini içeren, hem bireysel hem de toplumsal gelişimi destekler nitelikte bir kültürde gerçekleşebileceğini vurgulamıştır (Cüceloğlu, 2021c:43-44).

Bireyin sosyalizasyon süreci (genellikle ailedeki ve eğitim kurumlarındaki sosyalizasyonun ardından) çalışma yaşamında da devam etmektedir. Bugünün bireyi tarihsel, ekonomik ve toplumsal yapıyla ilişkili bir biçimde iş yaşamında da sosyalizasyonunu sürdürmektedir. Bu doğrultuda günümüz ekonomik yapısı içerisinde Sennett'in kavramsallaştırmasıyla "yeni kapitalizm kültürü" (Sennett, 2011) bireylerin çalışma koşullarını ve çalışma yaşamlarında devam etmekte olan sosyalizasyon süreçlerini değiştirmiştir. Ailede gerçekleşen sosyalizasyonun aslî sosyalizasyon olduğu belirtilmişti, dolayısıyla birey ailede geçirdiği sosyalizasyon süreciyle biçimlendikten sonra çalışma yaşamında farklı bir sosyalizasyon sürecine girmektedir.

2.3. Talî Sosyalizasyon ve Kültürün Etkisi: "Liyakat Bir Değer Değil"

Talî sosyalizasyon sürecinin gerçekleştiği bir alan (eğitim kurumlarından sonra), bireyin mesleki hayatına adım attığı ve toplumsal statüsüne kavuştuğu çalışma hayatıdır. Aslî sosyalizasyon sürecinde korku kültürü içinde yetişmiş olan bireylerden oluşan bir çalışma ortamındaki sosyalizasyon süreci ile değerler kültürünün benimsendiği bir aile içerisinde benliği oluşan bireylerden oluşan çalışma ortamı arasında belirgin düzeyde farklılıklar bulunmaktadır. Toplumda hangi kültürün baskın olduğu çalışma ortamlarının hâkim olduğunu görmek çok zor değildir. Bunun için çalışma hayatına kabul edilme koşulları, çalışma koşulları, işe girme ve işten çıkarma süreçlerini analiz etmek önemli veriler sunabilir.

Sennett'in yeni kapitalizm kültürü içerisinde çalışma hayatı ve bireylerin karakteri üzerindeki etkisini incelediği çalışmalarda karşılaşılan bir olgu olarak "işe-yaramazlık kâbusu"nun (Sennett, 2011:58) psikolojik ve kültürel boyutunun burada devreye girdiği söylenebilir. Yeni kapitalizm kültürü içerisinde çalışma düzeninin esnekleşmesi bireylere bir özgürlük olarak sunulmaktadır. Sennett yeni kapitalizm kültürü içerisindeki çalışma koşullarının vaat edildiği gibi bireylere özgürlük sunmadığını aksine bireylerin özgürlüğüne engel teşkil ettiğini anlatmaktadır (Sennett, 2011 ve Sennett, 2013). Bu yeni ekonomik düzen içerisinde birey kendini sürekli değişen koşullara, yeni işlere, esnekliğe ayak uydurmak zorundadır. Yeni kapitalizmin kültürünün çağın kültürünü temsil ettiği düşünülürse, bireyin kendisini bu kültüre uyarlaması bireysel kültürünü dönüştürmesi anlamına gelir. Yeni kapitalizmin kültürüne uyum sağlayamayan birey ise dezavantajlı bir konuma sürüklenir. Burada gerçekleşen durum bir yönüyle, George Simmel'in kavramlarıyla ifade edilirse, nesnel kültürün öznel kültür üzerindeki tahakkümüne ve bunun karşısında bireyin önemsizleşmesine (Simmel, 2009a; Simmel, 2009b; Ritzer, 2012:37) benzemektedir. Bu doğrultuda bakıldığında bir mesleği icra etmek için gerekli bütün donanıma, bilgi birikimine ve yeterli niteliğe veya Bourdieücü anlamda kültürel sermayeye sahip olan bireylerin çalışma hayatında kendine yer bulamamasının sosyolojik bir açıklamasını da yapmak gerekmektedir. Bu sorunun kaynakları ve sonuçları hem psikolojik hem de sosyolojiktir. Gerekli kültürel sermayeye sahip olan bireylerin hak ettikleri toplumsal statüye kavuşamamasının bireydeki bir noksanlık ve yetersizlikle açıklanması, bireyi yapısal olarak Sennettçi anlamda işe yaramazlık kâbusuyla karşı karşıya getirmektedir. Fakat buradaki işe yaramazlık kâbusu yapısal (yeni kapitalizm kültürü) olduğu kadar toplumun kültürüyle de ilişkilidir. İşe yaramazlık kâbusu yaşayan birey kendi "yetersizliğini" sorgulamakta, toplumsal hayattan dışlanmış hissetmekte, kendisini toplumun değer üreten bir parçası olarak görememekte ve en başta kaygı, depresyon, intihar vb. gibi

beraberinde pek çok psikolojik sorun yaşamaktadır. Bireysel ve psikolojik temelli olarak görülen pek çok problemin ve rahatsızlığın temelinde toplumsal etkileşim ve ilişkilerden/sorunlardan veya yapıdan kaynaklanan toplumsal nedenler yatmaktadır. Peki bu meselenin korku kültürüyle ne ilgisi vardır? Bu toplumsal sorunun denetim odaklı korku kültüründeki değerlerle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Burada dikkatle incelenmesi gereken korku kültüründe hâkim olan değerlerdir. Bugünün bireyinin işe yaramazlık kabusunu yaşaması ile toplumdaki baskın kültür arasında oldukça yakın bir ilişki vardır. Burada ele alınan örnekteki sorun (kültürel sermayesi veya mesleki donanımı yeterli olan bireyin işe yaramazlık kâbusu yaşaması) toplumun kültüründe “liyakat”ın değer olarak yer alıp almamasıyla ilişkilidir.

“Gelişim odaklı değerler kültürü içinde korku değil, ilişkide liyakat temelli bir hiyerarşi vardır. Ne demek liyakat temelli hiyerarşi? Bir alanda bilgi, deneyim ve beceri bakımından üstün ve üretici olan, o alanda yetkin kabul edilir ve o kişiye ona göre sorumluluk verilir. İş bilen yapar ve işi yapana yardım edilir ve saygı duyulur. O alanda otorite odur” (Cüceloğlu, 2020:14).

Cüceloğlu korku kültürünün benimsendiği bir toplumda ise bir işe girme konusunda liyakatin bir değer olmadığını ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2017:14). Bu toplumdaki her kurum ve sektörde durumun böyle olduğunu anlamına gelmemektedir, ama Cüceloğlu’nun tespitinin en önemli yönü, liyakatin bir değer olmamasının kültürün bir özelliği olduğunu vurgulamasıdır. Çalışma yaşamında liyakat hiç yok demek değildir, ama liyakat bir değer değildir. Zira bir toplumda liyakate verilen değer, o topluma dair kültürün, toplumsal yaşamın üstüne sinmiş bir koku gibidir, bu kokuyu almamak mümkün değildir. Liyakatin bir değer olarak bir toplumun kültüründe var olması, toplumsal yaşamın her anında çeşitli örneklerle kendisini belli eder. Dolayısıyla liyakatin kültüre ait baskın bir değer olup olmadığını tespit etmek çeşitli akademik araştırmalarla olduğu kadar, gözlemlerle de/bir toplum içinde yaşayarak da kısmen anlaşılabilir.

Çünkü bir toplumun kültürüne ait olan değerler, o toplumun bireyinin içselleştirmesi yoluyla bireyinde somutlaşmıştır. Toplumun kültürünü her bir kurumunda olduğu gibi, aile bireyelerine, komşuluk ilişkilerinde, toplumsal yaşamda/sokaktaki birbirini tanımayan insanların birbirlerine karşı olan tavırlarında görmemek imkansızdır. Liyakatin bir değer olarak yer almadığı toplumsal düzen ve kültür içerisinde, tıpkı ailede çocuğun gelişimine odaklanılmadığı ve baskılandığı zaman ortaya çıkan problem gibi, toplumsal gelişime, üretime ve topluma yapıcı anlamda katkısı olabilecek bireylerin değerlendirilememesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Ve Cüceloğlu bu sorunun yol açmış olduğu durumu şöyle anlamlandırmaktadır: “Bir ailenin çocuğuna, bir toplumun vatandaşına yapabileceği en büyük kötülük onun insan potansiyelini heba etmektir” (Cüceloğlu, 2021a: 137).

O halde toplumdaki hâkim kültür olduğu vurgulanan denetim odaklı korku kültürünün, gelişim odaklı değerler kültürüne dönüşmesi mümkün müdür? Bu aşamada aslî sosyalizasyonun gerçekleştiği aile önem taşır. Ailede çocuğa verilen değerler, aile içerisindeki rol dağılımları, anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu ve çocuğa aktarılan kültür bireyin tüm yaşamının en temel ve değiştirilmesi zor temellerini atar. Bireyin talî sosyalizasyon sürecini yaşadığı alanlardan biri olan ve toplumsal statü/saygınlık ile ilişkili olan çalışma hayatındaki değerlerin temeli bireyin aslî sosyalizasyonu sürecinde atılmaktadır. Berger ve Luckmann’ın söylediği gibi sosyalizasyon bitmeyen bir süreçtir, fakat aslî sosyalizasyon bireyin benliğini ve yaşamını en fazla belirleyen ve etkileyen sosyalizasyon sürecidir (Berger ve Luckmann, 2008). Bu nedenle ailedeki sosyalizasyon sürecinin değişmesi, anne ve babanın çocuk yetiştirme şekillerinin yeniden gözden geçirilmesi ve çocuğun doğduğu andan itibaren saygı gören bir birey olarak değer görmesi anlayışının geliştirilmesiyle mümkün olabilir. Cüceloğlu’nun kavramıyla “insanın gelişimine dayalı değerler kültürü”nün ailede hâkim olması ile mümkündür. Ancak ailede başlayan değişim, süreç içerisinde

toplumdaki tüm kurumları kapsar hale gelebilir. Bugün toplum sorunlarının temelinde kültür problemi yatmaktadır. Aslı sosyalizasyon sürecinde çocuğa aktarılan kültür içerisindeki değerler sistemi, o çocuğun talî sosyalizasyon sürecini de etkiler. Kültürün içerdiği değerler sisteminin insanı, emeği, liyakati, topluma karşı sorumluluk bilincini temel değerler olarak içselleştirmesi bir toplumun en önemli kaynağı olan insan kaynağının en anlamlı biçimde kullanılmasına ve toplumu gelişmiş bir toplum seviyesine getirebilir. Cüceloğlu'nun ifade ettiği gibi: "Bir insanın olabileceği en iyi insan olmasına olanak sağlayan değerlerle donatılmış aileleri, eğitim kurumlarını, sosyal ve siyasi kurumları barındıran bir toplum olursan uzun vadede insanlığa yön verebilirsin" (Cüceloğlu, 2021a, s. 235-236).

3. SONUÇ: KÜLTÜRÜN YENİ BİR SOSYAL İNŞASININ İMKÂNI

Türkiye'de aile yapısının değişmesi, sosyo-kültürel, ekonomik ve dolayısıyla toplumsal değişme ile bağlantılıdır. Bu anlamda Ortaylı'ya göre tarih de, aslında ailenin tarihidir ve aile toplumun en az değişen birimlerindedir (Ortaylı, 2019:203). Aile toplumun kültürünün de bir temsilidir. Kağıtçıbaşı ve Cemalçılar, kültürel değerlerin korunması gerektiği ama bunun yanında evrensel değerler, sosyal yapısal değişimler ve küresel sosyo-ekonomik gelişim dikkate alınarak kültürün özelliklerinin bu evrensel değerlere uyumlu hale getirilmesi, kültürün katı biçimde değişmezlik içinde tutulmasına meydan verilmemesini ve kültürdeki değişimin kaçınılmaz olduğunu, aksi takdirde değişime direnç göstermenin toplumları geriye götürdüğünü vurgularlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalçılar, 2019:335-336). Toplumdaki baskın kültürün tarihsel, iktisadi, dini kaynakları vardır. Bu anlamda toplumdaki iktisadi yapıyı biçimlendiren "zihniyet" meselesini inceleyen Sabri Ülgener'in çalışmaları bir kez daha hatırlanmaktadır. Toplumun sahip olduğu iktisat zihniyeti dünya görüşünün ve kültürün bir parçasıdır (Ülgener, 2006:15-16). Farklı toplumların elinde aynı

iktisadi kaynaklar bulunsa bile, toplumların bu kaynakları nasıl ve hangi yönde değerlendirdikleri toplumların zihniyeti ve kültürleriyle açıklanabilir. Tavır ve davranışların özünde ve yapısında olan bir şey olarak zihniyet (Ülgener, 2006:17) yalnızca iktisadi yapıyı değil, bir toplumun kültürüne ait tüm alanları ve toplumsal kurumları (aile, eğitim gibi) belirlemektedir. Zihin ve benlik arasındaki ilişkiyi açıklayan Mead'ın kuramsal yaklaşımı ve Berger&Luckmann'ın gerçekliğin sosyal inşası perspektifi aile, benlik ve kültür arasındaki birbirlerini içeren yakın bağı ortaya koymaktadır. Bugünün Türkiyesinin aileleri de bu aileleri oluşturan bireylerin Bourdieücü anlamda sosyal, ekonomik, kültürel sermayeleriyle (Bourdieu ve Wacquant, 1992) ilişkili ve çok çeşitlidir. Sembolik etkileşimcilerin vurguladığı üzere birey ve toplum birbirleriyle etkileşim içerisinde gelişmektedir. Yine George Simmel'in nesnel kültür ve öznel kültür ayırımından yola çıkılarak, nesnel kültürün değişmesi bireyin öznel kültürünü değiştirmiyor, dönüştürmüyor ve hatta bireyi engelliyorsa ailenin yapısının toplumun yararına dönüşümünün de mümkün olmayacağı söylenebilir. Toplumsal değişme gerçekleştikçe toplumdaki nesnel kültür de dönüşüme uğrar, fakat öznel kültürün değişmesi bireyin kendi potansiyeli ve gelişimiyle ilgili olduğu için nesnel kültür ile öznel kültür arasındaki değişimin hızı aynı olamayabilir veya bu iki kültür arasında bir uyumsuzluk söz konusu olabilir (Simmel, 2009a:335-336). Toplumsal değişimle birlikte nesnel kültür veya baskın kültür de değişim geçirmeye devam edecektir, önemli olan bu değişimin bireylerin öznel kültürlerine de yansması ve Cüceloğlu'nun dikkat çektiği şekilde, insan değerinin bilinmesi ve toplumsal gelişme yönünde "gelişim odaklı değerler kültürü" olarak gerçekleşmesidir. Kağıtçıbaşı'nın hem bireysel hem de toplumsal gelişim için önerdiği ideal benlik modeli olan özerk-ilişkisel benlik ancak böyle bir kültür içerisinde oluşabilir.

Anlaşıldığı gibi, bireylerin aile içinde geçirdikleri sosyalleşme sürecinde bireyin benliği inşa edilmektedir. Bireyin hangi kültür ve değerler içerisinde yetiştiği

onun tañ sosyalizasyon sürecindeki gelişimini ve rolünü etkiler. Günümüz küresel iş dünyasında bireyin sahip olması istenen kişisel özellikler de tanımlanmaya başlanmıştır. Türkiye’de bir kamu kurumuna işe alım sürecinde (sözlü sınavda) adaydan beklenen özellikler arasında “ifade yeteneği”, “liyakati” ve “özgüven” maddeleri yer almıştır. Bu nitelikler gelişim odaklı değerler kültüründe sosyalizasyon geçirmiş bireyin özellikleridir. Bireyde kendini ifade etme kabiliyeti ve özgüvenin gelişmesi için temelde bireyin aslî sosyalizasyon sürecinin gelişime dayalı değerler kültürüyle biçimlenmesi gerekmektedir. Küresel emek piyasası değişirken bireyden bu sürece uyum sağlaması istenmektedir, fakat aile yapısı ve çocuk yetiştirme değerleri çeşitli sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerle tüm toplumsal tabakalarda aynı hızla değişmemektedir. Aile sosyalizasyon sürecinin ağırlıklı olarak denetime dayalı korku kültürü ile gerçekleşmesi hem bireysel hem de toplumsal gelişimin önünde engeldir. Bu durumda dünyanın ve toplumun değişim hızı arasında ve gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş/gelişmekte olan ülkeler arasında insan gücü bakımından bir uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arnett, Jeffrey Jensen (2015). “Socialization in Emerging Adulthood: From the Family to the Wider World, from Socialization to Self-Socialization”. *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 85-108.
- Ataca, Bilge (2006). “Turkey”. *Families Across Cultures: A 30-Nation Psychological Study* (in). Ed. by James Georgas et. al. Cambridge: Cambridge University Press. p. 467-474.
- Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomas (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Çev. Vefa Saygın Öđütle. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Cecconello, Alessandra and Koller, Silvia Helena (2019). "Ecological Engagement in the Community: A Methodological Proposal for the Study of Families at Risk". *Ecological Engagement: Urie Bronfenbrenner's Method to Study Human Development* (in). Ed. by Silvia-Helena -Koller-, Simone dos Santos Paludo and Normanda Araujo de Morais. Brasil: Springer. p. 13-27.

Chen, Xinyin; Rui, Fu; Zhao, Siman (2015). "Culture and Socialization". *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 451-471.

Coser, Lewis A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*. Çev. Himmet Hülür vd. Ankara: De Ki Yayınları.

Cüceloğlu, Doğan (2020). *Öğretmenim Bir Bakar Mısın?: Öğretmen'in Gücü Üzerine*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.

Cüceloğlu, Doğan (2021a). *Var Mısın?: Kendini Keşfetmeye Zorluklarla Başa Çıkmaya*. Söyl. Deniz Bayramoğlu. İstanbul: Kronik Kitap.

Cüceloğlu, Doğan (2021b). *'Keşke'siz bir Yaşam İçin: İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, Doğan (2021c). *Geliştiren Anne Baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, Doğan (2021d). *Korku Kültürü: Niçin "Mış" Gibi Yaşıyoruz?*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Duben, Alan ve Behar, Cem (2014). *İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile ve Doğurganlık, 1880-1940*. Çev. Nuray Mert. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Fişek, Güler Okman (2018). *İlişki İçinde "Ben": Kültür, Aile, Bireyselleşme ve Psikanalitik Arayışlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Frønes, Ivar (2016). *The Autonomous Child: Theorizing Socialization*. London: Springer.
- Gould, Marie ve Howson, Alexandra (2011). "Cooley & the Looking Glass Self". *The Process of Socialization* (in). California; New Jersey: Salem Press. p. 48-57.
- Güvenç, Bozkurt (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Grusec ve Hastings (2015). "Preface". *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. xi-xiii.
- Hewitt, John P. ve Shulman, David (2019). *Benlik ve Toplum: Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji*. Çev. Büşra Aktaş vd. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hood, Bruce (2014). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* Çev. Eyüphan Özdemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İstatistiklerle Aile 2020, TÜİK, 2021.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>
Erişim Tarihi: 29.08.2021.
- Jung, Carl Gustav (2019). *Kişiliğin Gelişimi*. Çev. Duygu Olgaç. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1996). "Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez". *Türk Psikoloji Dergisi*, 11 (37), s. 36-43.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Ataca, Bilge (2017). "Çocuğun Değeri Ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre". Çev. Pelin Önder Erol ve Ebru Aloğlu. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, (35), s. 77-101.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2019). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikolojide Kuram ve Uygulamalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Cemalcılar, Zeynep (2019). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Laible, Deborah; Thompson, Ross A.; Froimson, Jill (2015). "Early Socialization: The Influence of Close Relationships". *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 35-59.
- Layard, Richard (2005). *Happiness: Lessons From A New Science*. New York: The Penguin Press.
- Maccoby, Eleanor E. (2015). "Historical Overview of Socialization Research and Theory". *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 3-32.
- Mannheim, Karl (2017). *Kültür Sosyolojisi*. Çev. Mustafa Yalçınkaya. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Maslow, Abraham (2021). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. Çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- McLuhan, Marshall (2007). *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu*. Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mead, George Herbert (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum*. Çev. Yeşim Erdem. Ankara: Heretik Yayınları.
- Miller, Patricia H. (2017). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. Yay. haz. Bekir Onur, Çev. Zeynep Gültekin. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İlber (2019). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Öztürk, Emre (2018). "George Herbert Mead'in Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir "İlişkisel Faillik" Denemesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), s. 253-284.
- Ritzer, George (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Yayınları.
- Sayın, Önal (2020). *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Shelton, Lawrence G. (2019). *The Bronfenbrenner Primer: A Guide to Develocology*. New York; London: Routledge.
- Sennett, Richard (2011). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. Çev. Aylin Onacak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, Richard (2013). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, George (2009a). "Kültürün Özüne Dair". *Bireysellik ve Kültür* (iç). Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları. s. 330-336.
- Simmel, George (2009b). "Kültür Kavramı ve Kültürün Trajedisi". *Bireysellik ve Kültür* (iç). Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları. s. 337-360..
- Smetana, Judith G.; Robinson, Jessica; Rote, Wendy M. (2015). "Socialization in Adolescence". *Handbook of Socialization: Theory and Research* (in). Ed. by Joan E. Grusec and Paul D. Hastings. New York: The Guilford Press. p. 60-84.
- Türkdoğan, Orhan (1993). "Türk Ailesinin Genel Yapısı". *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* (iç). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. s. 22-59.
- Ülgener, Sabri F. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler: Denemeler ve Araştırmalar*. İstanbul: Derin Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

To conduct inclusive, meaningful research on culture, the individual and society must be understood separately and in interaction with each other. For this, it is necessary to benefit from both sociology and psychology disciplines. Culture can only be understood within the interdisciplinary understanding of these two fields of science. Socialization is a process that starts in the family, then

continues through other institutions and small groups in society, with today's digital technologies. This research focuses on the initiation process of socialization in the family (primary socialization). As the smallest structural unit of the society, the family is the social institution in which the foundations are laid not only of an individual's basic life skills, but also of his/her role in society, and of the individual and social problems that he or she will experience in an individual sense, perhaps for a lifetime. This social institution, where gender roles are learned and reinforced, the self-development and socialization process take place, is the place where highly determinative codes are processed for the social life of the individual. An individual begins to exist in society with the values and behaviour patterns he/she learns in the family. Of course, the family is not the place where the individual's self-formation is completed. The individual who leaves the family and joins the society now enters a new socialization process in the society, changes, and transforms. At this stage, small groups such as school education and circle of friends come into play, and the individual continues to develop. At this stage, the secondary socialization process comes into play. It is the culture that determines both the primary and secondary socialization process. In this research, the dominant culture, family structure, and the shaping of the self in Turkey are discussed by using interdisciplinary literature, and the possibility of building a new culture is discussed.

Theoretical Framework

In this research, theoretical and conceptual foundations in the fields of sociology and psychology and different theoretical perspectives related to this research topic were used. In particular, the symbolic interactionist approach, social psychology, and developmental psychology studies were used. In addition, researches on the structure of family and culture in Turkish society are discussed. In this direction, the theoretical and conceptual perspective of this research is based on Peter L. Berger & Thomas Luckmann's social construction of reality, George Herbert Mead's theory of self, Doğan Cüceloğlu's culture classification, and Çiğdem Kağıtçıbaşı's family and self-model. In particular, Cüceloğlu's concepts of *control-oriented fear culture*, *the development-oriented culture of esteem*, Kağıtçıbaşı's family model, and the concept of *autonomous-related self* are emphasized.

Conclusion and Discussion

The socialization process in the family creates the self with the influence of the culture in the society. This situation is considered in this research as the cultural construction of the self. Culture, on the other hand, is a social construction that

occurs depending on social change. Socialization values adopted in the family during the socialization process are the most influential factor on the child's self-development. Although socialization continues throughout life, the most decisive part of self-formation and development takes place in socialization within the family. The values adopted in primary socialization also affect the secondary socialization process. But individual and social development is not completed in the family. Socialization involves the transfer of culture and values, but it also has the potential for freedom.

Culture has a structure that changes and changes again with social developments. The family is the social institution that ensures the reproduction of the culture in society. According to the analysis of this research, culture is a social construction, the continuation and retransmission of culture take place through the family institution (primary socialization and parents). The self is produced in accordance with the culture of the society in line with the values adopted in the socialization process in the family. Social, socio-cultural, and economic dynamics affect the structure of the family in Turkey. However, the formation of a culture and self-model for the development of the individual and society is possible. For the development of society, the individual must first develop. In this sense, Doğan Cüceloğlu's *culture of esteem based on development* and Çiğdem Kağıtçıbaşı's *autonomous-related self* structure are exemplary models that support individual and social development. Culture is a social construction, and the self is primarily shaped in line with individual and social values in socialization in the family. Even if the realization of the dominant culture in the society and, accordingly, the structural change in the family is difficult due to the influence of many social, historical, socio-cultural, and economic factors, it may be possible in the long run. For the realization of both individual and social development, the cultural model (*development-oriented esteem culture*) suggested by Doğan Cüceloğlu for the family, and Çiğdem Kağıtçıbaşı's family model and self-model (*autonomous-related self*) are extremely important. The social construction of the culture in Turkish society and the cultural formation of the self can be re-formed with the family, self, and culture models put forward by these two valuable scientists. But the realization of this ideal has to do with the historical process, mentality, socio-cultural, and economic development level in the society.